

Koudumers in strafkamp Wilhelmshaven, 1945

Jan de Vries

In februari 1945 had de Duitse 'sicherheidsdienst' plotseling veel succes met het oppakken van onderduikers in Koudum. Er was sprake van verraad. De arrestanten waren jongens van rond de twintig, van wie vier uit Koudum: Jurjen Reinstra, Wieger Hobma, Gerrit Hoekema en Jelle Munniksma. De anderen waren onderduikers: Theo Bakker geb. Haarlem, hij had familie in Koudum, Willem Tuchscherer geb. Rotterdam en Jitse of Klaas Jitse de Vries, waarschijnlijk afkomstig uit Sneek. Over de laatste is weinig bekend. Mogelijk was er zelfs nog iemand en waren het er acht. Ze hadden zich moeten melden voor de arbeidsinzet in Duitsland. Onder afschrikwekkende omstandigheden werden ze vastgehouden in een strafkamp in Noord-Duitsland. In ieder geval een van hen, Willem Tuchscherer, heeft het niet overleefd.*

Onderduiken voor de arbeidseinsatz

Jongens die 'de leeftijd' hadden kregen een oproep voor de 'arbeitseinsatz', de verplichte tewerkstelling in Duistland. Zo ging dat in de Tweede Wereldoorlog. In Duitsland was een groot tekort aan arbeidskrachten. De maatregel gold in Nederland vanaf mei 1943. Alle mannen tussen 18 en 35 jaar moesten zich melden. Het werd geen succes want weinigen voelden zich gelokt door het vooruitzicht van een bestaan als (dwang)arbeider ver van huis. Je kon proberen er op legale wijze onderuit te komen of je kon eraan toegeven en hopen op menselijke werkomstandigheden. Als het zover was dat je tegen je zin zou worden uitgezonden dan kon je dat alleen voorkomen door niet aan te melden en onder te duiken, met alle risico's van dien.

Voor Koudumer jongens viel met die risico's te leven, als je maar op je hoede was. Sommigen hadden zelfs een baan. Gerrit Hoekema werkte bij bakker Theunis Muizelaar en sliep daar meestal ook. Niet thuis slapen was een van de gouden regels. In spannende tijden verdwenen ze voor dag en nacht. Een van de onderduikplaatsen was een woonarkje, verscholen in het riet van It Feitesân, aan de rand van de Fluessen. Het leven en wonen in een groep jongens, zonder leiding, was niet altijd eenvoudig. Ze probeerden het gezellig te houden, maar sommige karakters passen gewoon niet in een groep. Sipke Tjerkstra en Otte de Jager waren er regelmatig te vinden. Fokke Hoekema, Jelle Munniksma, Jan Kooij en Sibbele Smits, zijn andere namen die Sipke opnoemde. Het moeten er veel meer zijn geweest. Ze kookten griesmeelpudding wist Sipke nog en Otte speelde gitaar. Soms kwam de verkering op

bezoek. Marinier en knokploeglid Jaap Niemans, die bij drukker Johannes Hoekstra zat ondergedoken, is er ook wel geweest. Hij toonde zijn revolver en zijn judokunsten; hij smeed iedereen in het rond. Onderduikbaas Anne Osinga was kwaad daarna want hij had hen van de weg af kunnen zien. Er is ook een keer brand geweest, in een hut van riet en stro die in de fik vloog door de kachel.

's Zomers was het er uiteraard beter toeven dan in de winter. Zeker in die winter van 1944-1945. In januari vroor het soms 15 graden. Fokke Hoekstra liep een longontsteking op. Geen wonder dat de jongens de warmte opzochten om te slapen. Het ging goed tot er in december 1944 plotseling op hen werd gejaagd. Sipke Tjerkstra vertelde me dat hij op een zondagavond met wat jongens stond te kletsen op de stoep bij de bakker, toen er plotseling vijf met machinegeweren uitgeruste soldaten de straat in fietsten. Gerrit Hoekema en Jelle Munniksma waren er bij en Albert Algera. Toen de Duitsers op hen af kwamen wisten ze dat het menens was en maakten zich snel uit de voeten. Sipke sprong over het voorwiel van een van de fietsen. Ze renden voor hun leven tussen de huizen door richting de Dammeneseweg, de tuin in van de dokter. Zelfs een hoog puntstek hield hen niet tegen. Zo kwamen ze op de kwekerij tussen de kassen en hadden ze hun belagers afgeschud.

Plotselinge arrestaties

In januari 1945 kwam er een golf van arrestaties op gang die, achteraf gezien, verband hield met verraad door Arend Klee, of door D. P. Muizelaar: dorpsge-

noot en leeftijdsgenoot van de opgepakte Koudumers. Arend Klee verried de mensen die meenden hem te moeten beschermen. Onder de valse dekmantel van onderduiker namelijk, was hij in december in huis gekomen van notabene de ouders van Gerrit Hoekema aan de Beukenlaan. Het verzet kwam hem op het spoor en heeft hem gedood, maar toen had hij al diverse mensen verraden.

Muizelaar was ingerekend door de Duitsers omdat hij zich had moeten melden voor de arbeidsinzet. Uit krantenverslagen van de naoorlogse strafzaak tegen hem en zijn vader komt naar voren dat hij, om zijn straf te ontlopen, onder dwang vier namen van onderduikers heeft opgegeven aan de SD te Stavoren. "Dezen werden later gearresteerd. Een van hen kwam niet terug", aldus *Hepkema's courant* van 6 okt. 1947. Tegenover de rechter toonde Muizelaar berouw de betrokkenen niet te hebben gewaarschuwd en dat hij door de Duitsers was gedwongen hun namen door te geven.

Eerst zijn Wieger Hobma, Jurjen Reinstra en Willem Tuchscherer opgepakt. Wieger en Jurjen sliepen thuis. Willem zat ondergedoken in de boerderij van Roel Venema aan de Nieuweweg. Daar is hij ook gearresteerd maar over de toedracht is niets bekend. Wieger had geen ouders en woonde met zijn beppe in 'Het Huis met de Vele Woningen', bij de Binnendijk. Naast hen, de zolders slechts gescheiden door een houten wand, woonde de fam. Marten van Dijk. Iedere dag in alle vroegte, zo was de afspraak, trommelden ze bij Van Dijk op de wand om Wieger wakker te maken,

Jurjen Reinstra (l) en Sipke Tjerkstra omstreeks 1940 (fam. Reinstra). De verzetsbeweging deed met dit soort spotprenten een beroep op het patriottisme van jongens die zich moesten melden voor de arbeidsinzet (Geheugen van Nederland.nl).

zodat hij kon verdwijnen. Marten heeft nog getrommeld toen hij die bewuste nacht de Duitsers vernam, maar het was al te laat. Jurjen en zijn ouders woonden aan de Beukenlaan. Soldaten bonkten 's nachts op de deur telden het aantal mensen en het aantal nog warme slaapplaatsen en kregen Jurjen snel te pakken, omdat ze dreigden zijn ouders dood te schieten als hij niet tevoorschijn kwam. Voor het huis stond een legervoertuig. Bij het instappen draaide Jurjen zich naar zijn ouders en zwaaide. Een SD'er duwde hem ruw naar binnen en sloeg de deur dicht, terwijl Jurjen zich nog vasthield aan de deurstijl. Het kostte hem een stuk van zijn linker wijsvinger. Zo kwam hij gewond in Staveren in een cel.

De arrestatiedatum is niet overgeleverd, maar Wieger heeft verteld dat hij kort, ongeveer twee dagen, in Staveren was en vandaar naar Leeuwarden is vervoerd. Ergens onderweg ondernam hij nog een vlucht poging, maar staakte die snel toen er werd geschoten. De schutter was gelukkig geen moordenaar en miste opzettelijk. Op 6 februari 1945 zijn Jurjen en Wieger ingeschreven in de gevangenis Blokhuispoort te Leeuwarden, het verzamelpunt van alle Friese arrestanten en vandaar op 9 februari per spoor naar Duitsland gezonden, in een veewagen. In een Duitstalig bijbel-tje noteerde Wieger 11 februari 1945 als datum van aankomst in het kamp. De andere data blijken uit het gevangenisregister. Ze gelden ook voor ene Wiebe Attema uit Hindeloopen - *veehouders-knecht, evacué, p/a Venema Koudum* - staat achter zijn naam. Dit moet Willem Tuchscherer zijn, want hij zat immers ondergedoken bij Roel Venema. Zijn vervalste persoonsbewijs kan duiden op betrokkenheid bij het verzet. Dat is niet ondenkbaar want zijn tweelingbroer Jan was lid van de knokploeg

van Koudum en was net als marinier Niemans in huis bij drukker Johannes Hoekstra.

Één of hooguit enkele dagen na Wieger en Jurjen pakten de Duitsers Gerrit Hoekema op, met nog drie onderduikers: Jitse de Vries, opgepakt bij wagenmaker Pieter Veenstra, 'grutte' Theo Bakker uit Haarlem die ondergedoken zat bij Wiebren Dijkstra op de Bovenburen en een derde van wie Gerrit de naam niet heeft genoemd. Jelle Munniksma was het niet want hij is in het laatst van februari opgepakt. Hoe dan ook, deze jongens zagen elkaar en Wieger, Jurjen en Willem uiteindelijk terug in Wilhelmshaven, in het beruchte kamp voor politieke gevangenen Lager Schwarzer Weg. *"Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd de Duitse marinestad Wilhelmshaven herhaaldelijk gebombardeerd. Een belangrijk doel van de geallieerde bombardementen was de marinewerf. De schade aan de werf was eind 1944 zo groot dat de leiding een aanvraag indiende om arbeidskrachten voor het ruimen van puin en herstel van de schade. Hierop volgde een toewijzing van politie-arrestanten uit Nederland"* (kampwilhelmshaven.nl).

Gerrit Hoekema was op zijn hoede geweest en sliep bij zijn tante, 'Muoike Gees', maar zelfs daar wisten de Duitsers hem te vinden. Het was twaalf uur 's nachts, vertelde hij. Waarschijnlijk was het 5 februari 1945. Muoike maakte hem wakker want er was een groep Duitse soldaten op straat. Hij overwoog te vluchten naar het kerkhof want er was niemand toen hij de deur opendeed, maar ging toch weer naar binnen, zonder de deur op slot te doen. Muoike had het licht aangedaan. Dat had ze niet moeten doen. De deur ging open en daar stonden drie Duitsers met een hond. *"Zieh dich an!"* klonk het toen Gerrit geen geldig 'Ausweis' kon tonen.

Over zijn kleren trok hij een overal aan en daaroverheen zijn Ulster-jas. Op een door de Duitsers in de gauwigheid van Petrus Hoekema gevorderde gloednieuwe fiets ging het naar Staveren. Zijn jongere broer Jan bracht een pakje kleren de volgende dag, met daarin een briefje van zijn moeder. Zij drukte hem op het hart niet te vluchten, zoals zijn oudste broer Piebe had gedaan. Ze wilde niet nog een zoon verliezen.

Vier dagen bleven ze in Staveren. Gerrit en zijn drie medegevangenen moesten daar o.a. munitie sjouwen. Zijn ouders en Theunis Muizelaar hebben tevergeefs bij de 'Ortscommandant' geprobeerd hem vrij te krijgen. In een vrachtwagen werden ze naar Sneek vervoerd, om te worden verhoord. De transportondernemer uit Hindeloopen vroeg wie de kosten van het vervoer zou gaan betalen, toen moesten de jongens van de Duitsers zelf hun beurzen trekken. Tot hun verbazing nam de vervoerder de maar liefst zes gulden per man, ook nog in ontvangst. Op 7 februari zijn in ieder geval Gerrit Hoekema en Theo Bakker ingesloten te Leeuwarden. Tussen de inschrijvingen van die dag staat de naam van Klaas Jitse de Vries, uit Sneek, geb. Leeuwarden 9 februari 1923. Hij is vermoedelijk de door Gerrit bedoelde Jitse de Vries. De identiteit van de vierde man komt ook uit de gevangenisadministratie niet duidelijk naar voren (ik heb niet alle inschrijvingen onder ogen gehad). Wellicht was het gevangene nummer 1487, Heije Kuperus uit Staveren. Gerrit vertelde nog over een groep van eenentwintig te Staveren opgepakte vissers uit Spakenburg. Geen van hen had een persoonsbewijs. Die hadden ze verkocht aan onderduikers. Tegelijk met hem werd inderdaad een flinke groep vissers uit Bunschoten en Spakenburg te Leeuwarden ingesloten. Een van hen heette Peter Koelewijn.

V.I.n.r. Wieger Hobma afgebeeld op zijn persoonsbewijs uit 1941, Gerrit Hoekema geknipt uit een elftalfoto omstr. 1946, Jelle Munniksma voor 1945, en Wim Tuchscherer (foto's afkomstig van resp. fam. Hobma, Uulko Hoekema, fam. Munniksma en Yvonne Steenwijk).

De groep waartoe Gerrit behoorde werd op 16 februari uitgeleverd aan de "Sicherheitspolizei", de sipo, die hen naar de treinen bracht. Door een kier in de deur herkende hij een Koudumer politieagent als een van de bewakers van de trein. De herkenning was wederzijds: "Bisto net ien fan Ulke Gees?" Gerrit trouwde hem en overwoog zijn kansen op een succesvolle ontsnapping. Maar bij de gedachte aan het briefje van zijn moeder liet hij het plan meteen weer varen. Drie dagen en twee nachten zonder eten in de overvolle wagon, nauwelijks plek om te zitten. Het stonk er naar urine en uitwerpselen. De trein stopte in Groningen en in Leer. Alleen op de eerste avond kregen ze water. Uiteindelijk werden ze uitgeladen in Wilhelmshaven in Noord Duitsland. "Loss, loss", opgejaagd in draf, drie kilometer door een onbekende donkere stad, wie van dorst en uitputting neerviel werd afgeranseld met de kolf van een geweer. Op de bestemming ontwaarde Gerrit prikkeldraad en onheilspellend licht. Ze werden geteld. In de slaapzaal lag een laag stro, er stonden geen bedden. Deze aanblik beloofde weinig goeds.

Dwangarbeid en te weinig eten

Al snel ontdekte Gerrit dat Wieger Hobma en zijn buurjongen Jurjen Reinstra, 'Reade Jurjen', er ook waren. Ze hadden kale koppen. Dat stond Gerrit ook te wachten en op hun jassen werd met verf een grote H aangebracht, van 'Häftling', gevangene. "Het leven van de gevangenen in het kamp Schwarzer Weg was een verschrikking. Een van de ergste dingen was de feitelijke uithongering van de gevangenen, die veel te weinig en bovendien slecht voedsel kregen. Al gauw werden velen ziek. Van verzorging van de zieken was evenwel niet of nauwelijks sprake" (kampwilhelmshaven.nl).

Jelle Munniksma is, net als Gerrit, opgepakt in de diaconiewoningen. Hij was er op bezoek bij zijn zusters. De Duitse soldaten dreigden het bed waar hij onder was gekropen met bajonetten te doorsteken. Zijn vader was in Leeuwarden op het station toen hij op 9 maart op transport ging en wist hem snel wat droge worsten toe te stoppen. Ze zijn nog in de trein gedeeld met lotgenoten en meteen verorberd. Volgens Gerrit kwam Jelle Munniksma ongeveer veertien dagen na hem in Wilhelmshaven. Het was iets langer, maar dat er weken tussen zaten had hij goed onthouden.

Het barbaarse leven in het kamp is door verschillende gevangenen beschreven. Kort gezegd bestond het uit vernedering, afranseling en zware dwangarbeid. En dat met te weinig en ook nog eens

heel slecht eten, geen goede slaapplek, geen hygiëne en amper medische zorg. De gevangenen zaten onder de luizen. Soms stonden ze 's morgens vroeg tijden in de rij voor een homp kuch. 's Avonds kregen ze een portie waterige koolsoep. Wie ziek was kreeg vijf dagen geen eten. Overdag werkten ze buiten het kamp in de havens of op het land. Wie de kans kreeg probeerde iets eetbaars te bietsen. Jelle wist enkele keren in zijn laarzen aardappelen naar binnen te smokkelen, om te roosteren in de kachel. Van gestolen varkensmeel maakten ze pap en koeken.

Door aan zijn familie te denken en aan Koudum probeerde Gerrit positief te blijven, maar de ellende was zo verpletterend dat hij na verloop van tijd de mensen en het leven in Koudum zich niet meer voor de geest kon halen, zelfs niet de fijne zondagse wandelingen naar Galamadammen. Hij vertelde dit aan Lucia en het emotioneerde hem nog altijd, na al die jaren. Er waren ook enkele goede bewakers, zoals de veteraan Kurt die met blijvend letsel aan zijn been was thuisgekomen van het front in Rusland. Als hij alleen was bij de gevangenen liet hij de teugels vieren. Op de terugweg van het werk mochten ze van hem soms de kelders van gebombardeerde huizen plunderen. Jurjen Reinstra was onverschrokken in het bemachtigen van eten. Hij presteerde het zowaar een keer een fles wijn het kamp in te krijgen. Bewakers als Kurt waren zeldzaam en ook hij gedroeg zich heel anders als er collega's in de buurt waren.

Bij het minste of geringste sloegen bewakers er met gummiknuppels in blinde woede op los. Voor de ogen van Gerrit en Wieger kreeg Jurjen een afranseling omdat hij een stuk suikerbiet had. Toen ze hem betrapten met lucifers op zak was de afranseling zo hevig dat iedereen dacht dat hij het deze keer niet zou overleven. De jongste bewakers waren het fanatiekst. Wieger Hobma is een keer afgeranseld door een paar van die dolle 'snotnoazen'. Ze hielden zelfs niet op toen hij al op de grond lag. Een medegevangene, dominee van beroep, begon luid te bidden in de hoop zo het geweld te stoppen. Ze hadden Wieger doodgeslagen als niet ineens vier of vijf medegevangenen ter bescherming bovenop hem waren gedoken. Zijn redders waren Oost-Groningers, communisten.

Wieger Hobma was betrekkelijk open over zijn kamptijd. Over de afloop van de afranseling zei hij later: "do kinst yn sokke situaasjes better op kommunisten

fertrouwe as op in dominee". Hij vertelde ook dat hij een zware keelontsteking kreeg; het was erop of eronder. Kamparts en medegevangene dokter Siebinga heeft met een roestig schilmesje zijn amandelen verwijderd. Wieger lag drie dagen voor dood in de hoek, maar tegen ieders verwachting bleef hij in leven. Hij zei later wel: "It wie in gelok dat ik mei in bytsje iten ta kin, oars hie ik dizze periode net oerleefd".

'Gute Reise'

Van tijd tot tijd hoorden de gevangenen het hoopgevende kanongebulder van het oprukkende geallieerde front. Het werd april 1945. Onder de bewakers groeide de onzekerheid, wat een positieve invloed had op hun doen en laten. Het uiterlijk van het strafkamp werd omgevormd tot dat van een werkkamp. 550 zieke gevangenen werden op 15 april zelfs op transport naar Nederland gezet. Na een gesprek met dr. Siebinga mocht Gerrit ook mee - op het allerlaatste moment. Hij wilde eigenlijk zijn maten niet in de steek laten, maar Jelle Munniksma zei dat hij moest gaan. Hij pakte zijn boeltje en maakte dat hij bij de trein kwam. "Gute reise", zei de bewaker die hem door de poort liet. Een bewaker van de trein liet een van de deuren openmaken en gaf hem een zet naar binnen in de donkere volgepakte ruimte. Gerrit plofte bovenop iemand anders. Het was Wieger Hobma. Hij mocht ook naar huis vanwege een grote zwerende wond aan zijn been.

De trein reed langs de kust. 's Zondags was men in Norden, daar mochten de gevangenen een wandeling maken; op 16 april in Emden. Die stad lag in puin, behalve het grote spoorwegemplacement. Iedereen werd gesommeerd in het ruim van een rijnaak te klimmen. Getrokken door een sleepboot voer men om 14.00 uur weg. Gerrit en vele lotgenoten zijn er van overtuigd dat het plan van de Duitsers was de boot te torpederen. Zo wilden ze zich van bewijslast ontdoen. Maar als door een wonder werd dit verhinderd. Geallieerde vliegtuigen waren op weg om de duikbootbasis Wangerooge te bombarderen. Ze verhinderden de Duitse vliegtuigen hun doel te bereiken. De boot is naar Delfzijl gevaren, waar hij om 17.00 uur aankwam. De stad stond toen nog onder de Duitsers. "De bevolking van Delfzijl, die ondanks een uitgaansverbod massaal uitliep, toonde zich geschokt over de ellendige aanblik van de gevangenen. Deze werden een dag later op zo'n dertig boerenwagens naar dorpen in Noord-Groningen overgebracht, waar zij korte tijd later de bevrijding beleefden" (kampwilhelmshaven.nl).

Gerrit heeft dat niet afgewacht. Per auto reisde hij vanuit Groningen half Friesland door naar Koudum. Het moet kort na 17 april geweest zijn - de Duitsers waren verjaagd - maar bij de Afsluitdijk zag hij nog de lijken van omgekomen vijandige soldaten aan de kant van de weg en hun door vlammenwerpers geblakerde loopgraven. Zijn ouders waren nergens te bekennen - ze waren ondergedoken in Noord-Holland - hun huis aan de Beukenlaan werd bewoond door een groep van wel dertien evacués. 'Omke Anne' en 'muoike Doetsje' namen Gerrit mee naar hun huis aan het eind van de Kninebuert. Tante kon haar walging niet onderdrukken toen hij zijn oude Ulster-jas uitdeed, voor het eerst na lange tijd. Uit een plooi bij de oksel kwam een nest kleeerluizen tevoorschijn zo groot als een pakje roggebread. Achter op het plaatsje moest hij zich poedelnaakt uitkleden. Hij had van zijn jasgenoten nooit iets gemerkt. Ze leefden van zijn bloed, hun eieren haakten ze vast in de huid van zijn liezen en oksels. Dr. Van der Broek peuterde die met een pincet één voor één uit zijn vel. Veilig en in een schoon bed kreeg hij vervolgens nog schurfft én difterie.

Gerrit heeft het lange tijd moeilijk gevonden om over zijn kamptijd te praten. Bovendien was het voor buitenstaanders kennelijk slecht te bevatten wat hem was overkomen en wat dit met hem had gedaan. Kort na zijn terugkeer raakte hij aan de praat met wagenmaker Bruinsma toen ze zaten te wachten in de scheerwinkel bij Pé Kamstra. Op neerbuigende toon vroeg Bruinsma: "Lietsto dy dan slaan Gerrit?" Zoveel onbegrip! Gerrit ging er maar niet op in, hij mocht tenslotte nog van geluk spreken. Een week voor hij het kamp kon verlaten, overleed op 8 april Willem Tuchscherer. Theo Bakker keerde heelhuids terug, hij trouwde met Hennie Jaarsma uit Koudum. Ook Klaas Jitse de Vries heeft het overleefd, hij overleed te Sneek in 2017. Net als Gerrit was Wiegier Hobma bij thuiskomst eveneens aangezien op een oom en tante, zijn beppe leefde nog maar kon niet voor hem zorgen.

Hulpverlening was er niet, laat staan psychische zorg. Eenmaal weer op de been was het lastig om aan werk te komen. Na de zoveelste afwijzing vroeg hij Otte Bajema, die kenmerkend reageerde: "Ja, ik haw wurk foar dy. Allinich, ik kin dy net betelje mar ik sil dy wol goed te fretten jaan". Van Otte leerde hij het tuindersvak. Ieder voorjaar op dezelfde datum had Wiegier nachtmerries over het kamp. Dan lag hij zwetend en schreeuwend in zijn bed. Hij hield een

'minne poat' over aan de kampperiode, waar hij zijn hele leven flink last van zou houden. Toch moet hij het traject vanaf Delfzijl grotendeels lopend hebben afgelegd.

Jelle Munniksma kwam als laatste, omstreeks 11 maart, maar heeft van de Koudumers de langste tijd in Wilhemshaven doorgebracht want hij mocht niet meteen naar huis toen de Canadezen en Polen op 6 mei het kamp overmeesterden. Tot zijn onvrede deed Het Rode Kruis de oud-gevangenen in quarantaine. Ze gebruikten die tijd om uit te zoeken met wie zij te doen hadden en wat de reden was dat zij in dat strafkamp zaten. Zijn vader is geïnformeerd dat Jelle nog leefde. Pas in augustus was hij sterk verzwakt weer terug in het huis aan de Zwarteweg. Net als Wiegier moet hij een heel eind gelopen hebben. 'Mijn vader heeft slechts mondjesmaat wat losgelaten over zijn kamptijd. Hij waagde twee keer een ontsnapping, maar werd beide keren gepakt zonder straf te krijgen', schrijft Jelles dochter Tineke.

Gerrit Hoekema en Wiegier Hobma spraken beiden met groot respect over Jurjen Reinstra: "Hij heeft mijn leven gered". Jurjen zelf vond het moeilijk om over zijn kamptijd te praten, aldus zijn dochter Lucia. Normaal gesproken een rustige en wat introverte man en bij voorkeur op de achtergrond; in het kamp was hij een dappere leider die voedsel stal voor zijn maten. Iedere dag verzorgde hij het been van Wiegier. Jurjen wist wél te ontkomen voor de bevrijders kwamen. Ze waren met zijn drieën. Volgens Gerrit was hij op 25 april in Koudum terug. De verhalen over zijn thuisreis zijn divers. Ergens in Duitsland "hat hy in âld wiif fan de fyts skuord", zei Gerrit. Maar zelf heeft hij verteld dat er een gestolen paard aan te pas kwam. Ook moet hij veel gelopen hebben. In Spannenburg weigerde tot zijn grote teleurstelling de buschauffeur hem de toegang omdat hij geen geld had. Bovendien zat hij onder de luizen en was hij te vies om aan te pakken. Andere passagiers hebben toen het geld voor een buskaartje bijeengebracht. Niettemin moet hij er halverwege zijn uitgegoid. Het laatste stuk zat hij op de drager van de transportfiets van een bekende die hem achterop kwam.

Koudum april 2020

(Reacties: historisch.koudum@gmail.com)

Bronvermelding: Dit artikel kwam tot stand mede op basis van gesprekken in 2009 met Gerrit Hoekema en Sjouke Reinstra, jongere broer van Jurjen, en in 2013 met Sipke Tjerkstra. Mijn dank voor het aandragen van informatie gaat uit naar: Trijnie Hobma, Tineke Munniksma, Lucia Reinstra en Piet Hobma, dochters en zoon van de Koudumer oud-gevangenen. Lucia Reinstra sprak ook met Gerrit Hoekema. Dank is er ook voor Tresoor-medewerker Otto Kuipers die ondanks de 'corona lockdown' mij van de enige informatie wist te voorzien. De belangrijkste overige bronnen zijn: kampwilhelmshaven.nl; Het strafkamp voor Nederlanders in Wilhelmshaven, dagboek januari - mei 1945, ingeleid door Oebele Vries; RTV Noord, 'Terug uit Wilhelmshaven' (documentaire uit 2015), beschikbaar op: youtube.com; Faber-Sloots, Marre, 'Kon je niet onderduiken?' in: Fryslân historisch tijdschrift (maart / april 2020); over personen en plaatsen in dit artikel: historisch.koudum.nl.

